

DOI: <https://doi.org/10.32820/2074-8922-2022-74-32-38>
УДК 378.6:347

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ З ГРОМАДЯНСЬКИМ СУСПІЛЬСТВОМ

© Міршук О. Є.

Національна академія Національної гвардії України

Інформація про автора

Міршук Олексій Євгенійович: кандидат педагогічних наук, доцент, начальник кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, Національної академії Національної гвардії України пл. Захисників України 3, м. Харків, 61000, Україна.

У статті розглянуто необхідність формування соціальної компетентності майбутніх офіцерів. Проаналізовано сучасний стан українського суспільства та необхідність упровадження нових форм роботи з підлеглими. Проаналізовано роль громадянського суспільства в процесі демократизації сектору безпеки та оборони. Проаналізовано дослідження взаємодії громадянського суспільства та сектору безпеки і оборони. Зроблено висновок, що питанню формування соціальної компетентності майбутніх офіцерів приділено недостатньо уваги, визначено, що сформована соціальна компетентність є фундаментом успішної взаємодії сектору безпеки та оборони з цивільним сектором. Проаналізовано механізм формування соціальної компетентності. Проаналізовано соціальну компетентність у контексті соціальної роботи з підлеглими. Зроблено висновок, що в умовах бойових дій однією з пріоритетних задач у роботі з особовим складом стає соціальна робота з військовослужбовцями та їх родинами. У поняття соціальної роботи входить відновлення фізичних та психічних сил військовослужбовців, корегування їх особистісних установок, комунікація з представниками різних соціальних груп, допомога в адаптації до специфічних особливостей військової служби. Проаналізовано роль соціальної компетентності майбутніх офіцерів у взаємодії з громадянським суспільством.

Ключові слова: соціальна компетентність, громадянське суспільство, соціальна робота, заклади вищої військової освіти

Mirshuk O. "Formation of social competence of future officers as an element of effective interaction of the security and defense sector with civil society"

The article considers the necessity of forming the social competence of future officers. The current state of Ukrainian society and the need to introduce new forms of work with subordinates are analyzed. The role of civil society in the process of democratization of the security and defense sector is analyzed. The study of interaction between civil society and the security and defense sector is analyzed. It is concluded that insufficient attention is paid to the issue of the development of social competence of future officers; the developed social competence is the foundation for successful interaction of the security and defense sector with the civilian sector. The mechanism of the development of social competence is analyzed. Social competence is analyzed in the context of social work with subordinates. It is concluded that in the conditions of hostilities, social work with servicemen and their families becomes one of the priority tasks in the work with personnel. The concept of social work includes restoration of physical and mental strength of military personnel, correction of their personal attitudes, communication with representatives of various social groups, assistance in adaptation to specific features of military service. The role of social competence of future officers in interaction with civil society is analyzed.

Keywords: social competence, civil society, social work, institutions of higher military education.

Актуальність дослідження і постановка проблеми. Сьогодні Україна проходить найтяжчий та найнебезпечніший етап за всі часи своєї незалежності. Військова агресії з боку РФ призвела до того, що частина країни окупована, а на іншій території ведуться активні бойові дії. Стримувати агресора

Збройним силам допомагають усі українці. Ця допомога сконцентрована в добровольчому та волонтерському русі, які започатковують нові взаємовідносини між цивільним та військовим сектором, а також завдяки ефективній роботі громадських активістів та командирів військових підрозділів.

На жаль, сьогодні в Україні частина населення не розуміє необхідність реформування армії та перехід на стандарти країн членів НАТО. Цей процес пов'язаний з активною інформаційною війною проти України проведенням ПСГО, а також із малою обізнаністю населення країни про діяльність сектору безпеки та оборони України, недостатньою комунікацією між військовими підрозділами та населенням країни та загалом процесом відчуження армії від народу, який продовжується з часів радянського союзу.

На жаль, проблема низької поінформованості населення країни щодо завдань та діяльності сектору безпеки та оборони ще залишається, але певні позитивні зрушення все ж таки є, і вагому роль у цьому процесі відіграють волонтерські рухи та громадські організації, діяльність яких скерована на допомогу та підтримку військовослужбовців, можна вважати, що ці організації та установи стають мостом між цивільним суспільством та військовими. Роль громадських організації у взаємодії з сектором безпеки та оборони багатовекторна, і не варто її розглядати лише в контексті захисту прав та свобод військовослужбовців. Одним із ефективних напрямів взаємодії можуть бути: демократичний контроль за сектором безпеки та оборони, формування позитивного іміджу захисника країни, розуміння та донесення до військових потреб громад, які розміщені поряд із воєнними об'єктами.

Сформована соціальна компетентність у майбутніх офіцерів є запорукою ефективної взаємодії сектору безпеки та оборони і громадянського суспільства. А також є однією з важливих компетентностей військового керівника згідно зі стандартами країн-членів НАТО.

Враховуючи потребу сучасного суспільства та реальні загрози для країни, у процесі реформування військової освіти одним із пріоритетних завдань стоїть формування в майбутніх військових спеціалістів визначених професійних компетентностей, які забезпечать виконання на високому рівні поставлених завдань у мирний та воєнний час.

Аналіз досліджень та публікацій. Останнім часом в Україні стають актуальними дослідження взаємодії громадянського суспільства і сектору безпеки та оборони. Багато дослідників приділяють увагу саме розвитку громадянського суспільства в Україні та можливі вектори взаємодії із сектором безпеки та оборони.

В. Лукічов, Т. Нікитюк, Л. Кравченко розглядають громадянське суспільство як частину механізму, який забезпечує функціонування демократичних інституцій, стабільності політичної та соціально-економічної системи будь-якої країни [6].

Питання соціального захисту військовослужбовців розглядали такі науковці, як С.Ветлинський, У.Гордієнко, В.Клос, М.Кравченко, В.Пашинський, С.Ситняківська та інші [2].

Актуальні проблеми соціальної роботи з військовослужбовцями та їх сім'ями вивчали О.Бойко, Н.Гусак, О.Міхеєва, Т.Назарчук, В.Санжаровець та інші дослідники [1].

Варто зауважити, що питанню формування соціальної компетентності майбутніх офіцерів приділено недостатньо уваги. А саме сформована соціальна компетентність є фундаментом успішної взаємодії сектору безпеки та оборони з цивільним сектором. Також за допомогою соціальної компетентності реалізується функція асиміляції та соціальної адаптації військовослужбовців у суспільство після тривалих бойових дій. Соціальна компетентність впливає на формування позитивного іміджу військовослужбовця та взаємодію з громадкістю. Тому вже сьогодні варто працювати над вирішенням проблеми формування в майбутніх офіцерів соціальної компетентності, здатної забезпечити якості соціально відповідального керівника.

Постановка завдання: визначити роль соціальної компетентності майбутніх офіцерів у взаємодії сектору безпеки та оборони з громадянським суспільством.

Виклад основного матеріалу. Війна в Україні стимулювала розвиток громадянського сектору та активну взаємодію його із сектором безпеки та оборони. Спочатку ці відносини були як вимушена взаємодія в боротьбі зі спільною проблемою, загалом почали формуватися волонтерські рухи та ветеранські об'єднання, які безпосередньо допомагали в забезпеченні військовослужбовців під час виконання бойових завдань усім необхідним, але згодом ця взаємодія почала набувати нових форм.

Сьогодні в Україні військовослужбовців можна віднести до категорії громадян, які потребують соціального захисту та підтримки. Складність умов праці, постійна моральна напруга дають привід до такого висновку. Саме тому з 2015 року в Україні ветеранські організації починають активно займатися

забезпеченням соціального захисту військовослужбовців. Важливість підтримки саме цієї категорії громадян засобами соціальної роботи пов'язано з проведенням на території України АТО/ООС.

У сучасних реаліях необхідність формування соціальної компетентності в майбутніх офіцерів значно зростає. І цей процес обумовлений у першу чергу специфічними професійними умовами праці. Для забезпечення успішного функціонування підрозділу кожен командир має бути уважним до персональних проблем своїх підлеглих, повинен вміти вибудовувати позитивні стосунки з представниками громадського сектору, а також вміти активно з ними взаємодіяти в різних площинах.

Реформування військової освіти, перехід на стандарти країн-членів НАТО поступово змінює сприйняття своїх підлеглих. Складні обставини військово-бойової діяльності, використання новітніх видів озброєння, швидке перенавчання, використання новітніх інформаційних технологій, гібридна війна, застосування ІПСО, відповідальність за життя своїх підлеглих стимулює до пошуку нових методів роботи. Сьогодні завданням кожного командира є: під час бойових дій – досягнути поставлених цілей та максимально зберегти життя і здоров'я своїх підлеглих, а під час мирного несення служби – створити комфортні умови для проходження служби своїх підлеглих. Все це вказує на необхідність удосконалення військово-професійної освіти та формування соціальної компетентності в майбутніх військових фахівців.

Від рівня сформованості соціальної компетентності залежить уміння швидко приймати рішення в критичних та нестандартних ситуаціях, швидко реагувати на потреби суспільства, злагоджено взаємодіяти та завжди діяти згідно з Кодексом честі офіцера.

Соціальна компетентність розширює пізнавальні можливості майбутніх офіцерів, сприяє позитивному розвитку особистісних якостей, творчого та духовного потенціалу [4].

Потреби сучасного українського суспільства вимагають наповненого формування соціальної компетентності військових кадрів. Саме тому постає завдання у визначенні структури та змісту соціальної компетентності для забезпечення постійного оновлення та доповнення здобутих знань, самостійного підвищення свого професійного рівня, взаємодії з громадськістю.

Соціальну компетентність можна визначити як складовий елемент професійної компетентності, яка реалізується в умінні співпрацювати, організовувати діяльність військового колективу, брати на себе відповідальність, але варто додати ще вміння ставити та досягати суспільні цілі підрозділу, вміти взаємодіяти з різними категоріями громадян, вміти комунікувати.

Соціальна компетентність військових є здатністю реалізовувати особистісний потенціал під час професійної діяльності завдяки навикам комунікації та іншим.

Під час формування соціальної компетентності варто залучати курсантів до участі в громадському житті суспільства, участь у реалізації громадських проєктів, активній взаємодії з учнями навчальних закладів у громаді. Така участь сприятиме не лише демократизації військових та кращого розуміння потреб цивільного населення, а й формування високих моральних стандартів, активної громадянської позиції. Таким чином, у суспільства також буде сформовано конкретний образ захисника України. Якщо в курсантів буде можливість самовдосконалюватися та підвищувати свої професійні якості, діяти свідомо, базуючись на загальнолюдських принципах, зокрема: права людини, повага до різних соціальних груп, культур, виховання в собі толерантності - сформується потреба в необхідності захисту демократичних свобод суспільства.

Від активної взаємодії з військовими громадянське суспільство також матиме максимально позитивний досвід: адже така взаємодія надасть можливість краще вивчити військову організацію, знизити рівень соціальної напруги між військовими та цивільним населенням, краще зрозуміти нагальні потреби військових.

Ефективність формування соціальної компетентності залежить від змістовного наповнення навчальних дисциплін, теоретичних та практичних складників навчання, індивідуально-психологічних якостей курсантів, активності громадянської позиції курсантів, сприймання цінностей та змісту громадянського ладу в країні.

Сформована соціальна компетентність курсантів є запорукою забезпечення реалізації громадянського виховання військовослужбовців, формування соціальної відповідальності та громадянської культури, патріотизму та високих моральних якостей, які

стають фундаментом нової військової організації.

Важливо зауважити, що однією з якостей соціальної компетентності є здатність людини швидко орієнтуватися в мінливих соціальних умовах, при цьому максимально ефективно взаємодіяти в таких умовах. Таким чином, соціальна компетентність є певним набором комунікативних якостей, а також особистою відповідальністю людини перед суспільством.

За допомогою сформованої соціальної компетентності нова площина можливостей відкривається для роботи з особовим складом. В умовах бойових дій однією з пріоритетних задач у роботі з особовим складом стає соціальна робота з військовослужбовцями та їх родинами. У поняття соціальної роботи входить відновлення фізичних та психічних сил військовослужбовців, корегування їх особистісних установок, навчання комунікації з представниками різних соціальних груп, допомога в адаптації до специфічних умов військової служби.

Соціальна робота з військовослужбовцями є запорукою підвищення професійного рівня, покращення морально-психологічного клімату, а також є основою більш активної взаємодії з цивільним сектором.

Важливо зауважити, що в системі цивільно-військового співробітництва соціальна робота повинна виконуватися не тільки командирами та заступниками з роботи з особовим складом. Військові юристи, психологи представники медичних установ також виконують функції соціальної роботи: на них покладена функція соціальної захищеності, забезпеченості соціально-побутових умов військовослужбовців та членів їх сімей тощо.

Згідно з визначенням Міжнародної федерації соціальних працівників та міжнародної асоціації шкіл соціальної роботи, соціальна робота є заснованою на практиці професією та академічною дисципліною, яка сприяє соціальним змінам та розвитку, соціальній згуртованості, активізації та звільненню людей. Центральне місце в соціальній роботі посідають принципи соціальної справедливості, прав людини, колективної відповідальності та поваги до різноманітності [1].

Таким чином, соціальна робота з військовослужбовцями та членами їх сімей, полягає в забезпеченні гідного рівня життя та контролю за виконанням державою соціальних гарантій. Для досягнення максимального

результату соціальної роботи з військовослужбовцями та членами їх сімей важливим є залучення громадянського суспільства.

Сьогодні в Україні у цій сфері активно працюють громадські організації. Вони забезпечують не тільки дотримання гарантованих державою соціальних прав військовослужбовців, а також виступають певними каналами зв'язку:

- трансформують потреби суспільства в безпековому секторі та доносять їх до уряду, Верховної Ради та інших уповноважених органів;

- транслиують та передають владі реакцію суспільства на діяльність сектору безпеки та оборони;

- інформують громадськість та підвищують обізнаність щодо діяльності сектору безпеки та оборони;

- оцінюють ефективність діяльності сектору безпеки та оборони [3].

За допомогою засобів соціальної роботи можна розвивати соціальні комунікації, таким чином знижувати рівень міжособистісної напруженості, конфліктів, проводити згуртування військових колективів (особливо в умовах «відірваності» військовослужбовців від їх звичного життя та оточення). Для досягнення максимального результату використовуються такі методи: технології посередництва, методи різнонаправленої групової терапії, ретритів, тренінги зі спілкування та подолання конфліктів, виявлення психологічної сумісності для комплектування найбільш життєздатних або стабільних колективів, засоби психотерапії – є ідеальними засобами для різних соціальних груп що постійно вимушені бути в тісному комунікабельному зв'язку з різними людьми [1].

Особливої уваги в контексті військово-соціальної роботи потребують сім'ї військовослужбовців, безпосередньо це ті сім'ї, рідні яких брали або беруть участь у бойових діях. Найближче оточення військовослужбовців стають жертвами опосередковано і потребують мінімізації негативних наслідків та подолання складних життєвих обставин, а також потребують посилення здатності до реалізації власного життєвого потенціалу.

У сучасних реаліях України з'являється новий напрямок у соціальній роботі із сім'ями військовослужбовців – це сімейне консультування та сімейна терапія - пом'якшення напруженості в сім'ях

військовослужбовців, запобігання конфліктів або кризових ситуацій. Патронація сімей військовослужбовців дає можливість отримати професійну допомогу в стабілізації сімейних стосунків військовослужбовців, адже багато сімей із різних причин не мають змогу отримувати кваліфікаційну допомогу (особливо це стосується сімей військовослужбовців, які проживають у невеликих містах), таким чином, ці методи роботи дають змогу підвищити морально-психологічний стан підлеглих та створити позитивні умови для виконання професійних завдань.

Також важливою функцією соціальної роботи стає інтегрування військовослужбовців у суспільство, відновлення соціальних зв'язків. Одним із перспективних напрямків соціальної роботи з військовослужбовцями у майбутньому має стати навчання і перенавчання звільнених у запас військовослужбовців цивільним професіям, що користуються попитом на ринку праці, правильна психологічна орієнтація і корекція очікувань, підготовка до переходу в «цивільне» життя. Саме цей напрямок повинні взяти на себе громадські організації в контексті цивільно-військового співробітництва, таким чином виконати допоміжну функцію під час соціальної адаптації військовослужбовців до цивільного життя - запровадити перепідготовку військових фахівців.

Особливої уваги потребує проблема соціальної адаптації учасників бойових дій. І успішність цього процесу є запорукою нормального розвитку демократичного суспільства. Саме первинний аналіз психологічного стану військовослужбовця, рівень допомоги, якої він потребує, визначає командир. Саме в цьому йому допомагає сформована соціальна компетентність. Допомога у соціальній адаптації учасникам бойових дій має велике значення, адже ця категорія громадян відноситься до особливо вразливої і потребує особливої уваги. Тут варто наголосити про необхідну соціальну реабілітацію учасників бойових дій разом із сім'ями. Тому задача сучасного суспільства полягає у створенні максимально комфортних умов для соціальної адаптації учасників бойових дій та членів їх сімей. Щоб цей процес відбувався максимально комфортно для всіх сторін, необхідно залучати громадські організації та проводити серед військових інформаційну кампанію та роз'яснювальну роботу.

Для згуртування підлеглих та відновлення морально-психологічних сил, а

також формування критичного мислення є необхідність упровадження культурно-просвітницької діяльності, яка є також дієвим методом соціальної роботи з військовослужбовцями. Рівний доступ до культури сприяє більш широкому залученню до неї всіх бажаючих та задоволення всіх культурних потреб.

У формуванні соціальної компетентності військовослужбовців варто пам'ятати про важливу роль системи соціального контролю в суспільстві. Соціальний контроль – це історично сформована система впливу на особистість, яка направлена на організацію її діяльності в рамках прийнятих правил і соціальних цінностей, що виражають суспільні інтереси [1]. Саме система соціального контролю покликана запобігати негативним явищам у суспільстві, зокрема й у військовій організації.

Враховуючи специфіку військової служби, соціальна робота має бути впроваджена з урахуванням посадових обов'язків військового. Адже загалом національна безпека, оборона, бойова готовність мають бути на першому місці, адже це є загальносуспільні інтереси. Методи, як і цілі соціальної роботи з військовослужбовцями, відрізняються - їх варто класифікувати за категоріями бенефіціарів: військовослужбовці; учасники бойових дій; військовослужбовці, які схильні до девіантної поведінки; сім'ї військовослужбовців; жінки-військовослужбовці; ветерани військової служби тощо.

Організувати максимально якісно соціальну роботу з військовослужбовцями та членами їх сімей можливо лише при сформованій соціальній компетентності майбутніх військових фахівців.

Ще одним пріоритетним завданням соціальної роботи з військовослужбовцями є виховання свідомого захисника країни. Саме в цьому контексті варто проводити різні заохочувальні заходи з допризовною і призовною молоддю. Базисом такої роботи є технології адаптації молоді до майбутньої служби у війську, підвищення рівня патріотизму та соціальної свідомості молоді. Соціальна компетентність особливо має значення при роботі з призовниками, адже саме ця категорія зазнає найбільшого стресу у військовому середовищі, оскільки позбавляються звичного соціального середовища, перелаштовують свій спосіб життя. Варто пам'ятати, що ці молоді люди першочергово відчують певну психологічну

та моральну напругу. Соціальна компетентність у цьому сенсі допомагає піклуватися про духовні цінності військових, може забезпечити гідний соціально-психологічний стан, першочергово побачити пригнічений стан підлеглого та дає змогу вчасно надати допомогу.

З іншого боку, соціальна компетентність має поліпшити соціальний контроль у військових колективах, вибудувати довірливі та справедливі відносини між усіма членами колективу. Також важливим складовим цієї компетентності є виявлення прояву нестатутних взаємовідносин чи прояв насильства в колективі. Задля попередження такої поведінки варто постійно інформувати військовослужбовців про їхній правовий статус, роз'яснювати механізм користування цими правами, консультувати з приводу конкретних ситуацій і конфліктів. І, безумовно, формувати колективну відповідальність за будь-які прояви актів насильства.

Виходячи з викладеного вище, зробимо такі **висновки**: Тривалі бойові дії мають вкрай негативний вплив на психологічно-моральний стан військовослужбовців, навіть тих, хто не бере безпосередню участь у них. Багато факторів впливають на це. Саме тому сьогодні стає актуальним формування нових компетентностей у майбутніх військових. Зокрема соціальної компетентності, яка особливо потрібна для консолідації військової спільноти, підтримки військових та членів їх сімей.

Отже, соціальна компетентність здатна забезпечити виконання багатьох функцій у впровадженні соціальної роботи у військовому колективі, а також здатна забезпечити ефективну взаємодію сектору безпеки та оборони з громадським сектором.

Соціальна компетентність включає в себе, окрім навиків комунікації, ще й елементи соціального захисту, соціальної підтримки, корегування рівня соціального забезпечення реалізація встановлених державою гарантій задоволення соціальних потреб широкого кола осіб, що причетні до війська і мають на це право.

Соціальна компетентність військових командирів сьогодні може стати фундаментом адаптації та реінтеграції в суспільство військовослужбовців, які брали участь у бойових діях.

Перехід на стандарти країн-членів НАТО, цивільно-військове співробітництво стимулює пошуки нових каналів комунікації військового та цивільного сектору. Саме тому

сформована соціальна компетентність допоможе максимально ефективно реалізувати цю взаємодію та досягти оптимальних результатів. Ця взаємодія може відбуватися через громадські організації, спілки, творчі об'єднання, волонтерські рухи, благодійні фонди, недержавні засоби масової інформації, релігійні організації та всі інші установи, які не мають статусу прибуткових. Діяльність цих установ має відповідати декільком принципам:

- добросовісність та відкритість;
- відсутність майнового інтересу;
- добровільність;
- аполітичність,
- відповідальність.

Ці принципи є фундаментом ефективної взаємодії.

У реальній практиці цивільно-військового співробітництва багато напрямів діяльності громадських організацій та інших громадських установ важко реалізувати. Досить часто причиною є небажання військових командирів до співпраці з громадськістю. Загалом це пов'язано з відсутністю розуміння балансу між відкритістю воєнної організації та державною таємницею в нормативних документах та несформованою соціальною компетентністю командира. Для формування ефективного механізму співпраці з громадськістю командири мають зрозуміти право громадських організацій - виконання своїх функцій та право брати участь у діяльності військових формувань. Громадянське суспільство має відігравати роль незалежного експерта сектору безпеки та оборони, а також інформувати суспільство про потреби і проблеми військових. Взаємодія з громадським сектором щодо вирішення питань соціального захисту військових та членів їх сімей, поліпшення соціальних та психологічних умов служби буде сприяти підвищенню мотивації до проходження служби та формувати позитивний образ захисника країни.

В умовах ведення бойових дій саме військовослужбовці несуть відповідальність за територіальну цілісність країни, тому мають повне право на забезпечення гідного соціального захисту та всілякої підтримки від суспільства. Чітка взаємодія та дієва координація цивільного та військового сектору є запорукою формування демократичного суспільства. Сформована соціальна компетентність у військових активує таку взаємодію значно швидше та ефективніше.

Також варто звернути увагу на те, що в статті 10 Закону України «Про національну безпеку України» [7] передбачено участь громадян у здійсненні контролю над ЗСУ. Цей процес може відбуватися знову ж таки через громадські об'єднання, членами якого є громадяни, через депутатів різної ланки, державних органів та шляхом звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в порядку, встановленому Законом України. Тож роль громадскості в

реформуванні сектору безпеки та оборони вагома і є запорукою подальшого реформування сектору безпеки та оборони. У той же час відкритість військової організації для суспільства дає можливість найближчим часом стати повноправним членом НАТО.

Перспективи подальших досліджень

У перспективі подальших досліджень розробити структуру соціальної компетентності та провести дослідження в закладах вищої військової освіти.

Список використаних джерел:

1. Технології соціальної роботи / О. А. Агарков, Д. Ю. Арабаджиев, Т. В. Єрохіна [та ін.]. – Запоріжжя : Мотор Січ, 2015. – 487 с.
2. Бухун А. Г. Педагогічна сутність процесу підготовки майбутніх офіцерів до громадянського виховання військовослужбовців / А. Г. Бухун // Імідж сучасного педагога. – 2015.– № 2 (151). – С. 61–65.
3. Взаємодія Збройних сил України з громадянським суспільством : довідник / Л. О. Кравченко, Т. А. Нікітюк, В. Л. Лукічов, В. В. Арнаутова. – Київ, 2021. – 96 с.
4. Державні стандарти професійної освіти : теорія і методика : монографія / за ред. Н. Г. Ничкало. – Хмельницький : ТУП, 2002. – 334 с.
5. Козяр М. М. Шляхи формування організаторських умінь у майбутніх офіцерів як основних професійної компетентності / М. М. Козяр // Вісник національної державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. – 2010. – № 2. – С. 117–122.
6. Нецадим М. І. Особливості застосування психологічної діагностики в процесі психолого-педагогічного забезпечення підготовки військових фахівців / М. І. Нецадим // Військова освіта. – 2002. – № 10. – С. 3–14.
7. Про національну безпеку України [Електронний ресурс] : Закон України від 21.06.2018 р. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua (дата звернення :20.12.2021)
8. Сарафанюк Е. І. Педагогічні умови підвищення якості загальновійськової підготовки курсантів вищих військових навчальних закладів з використанням віртуального моделювання : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Е. І. Сарафанюк. – Одеса, 2005. – 22 с.
9. Ягупов В. В. Теорія і методика військового навчання : [монографія] / В. В. Ягупов. – Київ : Тандем, 2000. – 380 с.

Reference:

1. Aharkov, OA, Arabadzhiev, DYU, Yerokhyna, TV, Kuzmin, VV, Meshchan, IV & Popovych, VM 2015, *Tekhnologhii sotsialnoi roboty*, [Technologies of social work], Motor Sich, Zaporizhzhia.

2. Buxun, AG 2015, 'Pedagogichna sutnist procesu pidgotovky majbutnikh oficeriv do gromadyanskogo vykhovannya vijskovosluzhbovciv', [Pedagogical content of the training process of future officers for civic education of military personnel], *Imidzh suchasnoho pedagoga*, no. 2 (151), pp. 61-65.

3. Kravchenko, LO, Nikitiuk, TA, Lukichov, VL & Arnautova, VV 2021, *Vzaiemodiia Zbroinykh syl Ukrainy z hromadianskyim suspilstvom*, [Interaction of the Ukrainian Armed Forces with Civil Society : A handbook], Kyiv.

4. Nychkalo, NG (ed.) 2002, *Derzhavni standarty profesijnoyi osvity: teoriya i metodyka* [State standards for professional education: theory and methodology], TUP, Khmelnytskyj.

5. Kozyar, MM 2010, 'Shliakhy formuvannia orhanizatorskykh umin u maibutnikh ofitseriv yak osnovnykh profesiinoi kompetentnosti' [Ways of developing organizational skills of future officers as the basis of their professional competence], *Visnyk natsionalnoi derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy imeni B. Khmelnytskoho*, no. 2, pp. 117-122.

6. Neshhadym, MI 2002, 'Osoblyvosti zastosuvannya psykhologichnoyi diagnostyky v procesi psykhologo-pedagogichnogo zabezpechennya pidgotovky vijskovykh fakhivciv' [Peculiarities of applying psychological diagnostics in the process of military specialists' training], *Vijskova osvita*, no. 2 10, pp. 3-14.

7. Verkhovna Rada Ukrainy 2018, *Zakon Ukrainy Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy vid 21.06.2018 roku*, [On National Security of Ukraine: Law of Ukraine from 21.06.2018], viewed 20 December 2021, <zakon.rada.gov.ua>.

8. Sarafanyuk, EI 2005, 'Pedagogichni umovy pidvyshhennya yakosti zagalnovijskovoyi pidgotovky kursantiv vyshhykh vijskovykh navchalnykh zakladiv z vykorystannyam virtualnogo modelyuvannya', [Pedagogical conditions for improving the quality of general military training of cadets at higher military educational institutions using virtual modeling], *Kand.ped.n abstract*, Odesa.

9. Agupov, VV 2000, *Teoriya i metodyka vijskovogo navchannya* [Theory and methodology of military training], Tandem, Kyiv.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2022 р.